

ОСОБЛИВОСТІ НАПОВНЕННЯ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ ГІРСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника,
Міністерство освіти і науки,
молоді та спорту України,
кафедра фінансів,
76018, м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57,
тел.: 0342596176,
e-mail: dmitrovska_veronika@mail.ru

Анотація. У статті розглянуто особливості формування дохідної частини місцевих бюджетів гірських територій. Визначено напрями вдосконалення фінансового забезпечення органів місцевого самоврядування гірських населених пунктів в Україні (на прикладі Івано-Франківської області).

Ключові слова: місцеві бюджети гірських територій, доходи бюджету, місцеві органи самоврядування.

Annotation. The article examines the especial forming of revenues of mountain territories local budgets. Trends of improving of the financial support of mountain territories local governments (for example Ivano-Frankivsk region) are identified.

Key words: mountain territories local budgets, revenues of local governments, local authorities.

Вступ. Місцеві бюджети є основним інструментом, за допомогою якого місцева влада реалізує на практиці програму соціально-економічного розвитку регіону. Але механізм формування місцевих бюджетів є не ефективним, що підтверджується недостатньою кількістю фінансових ресурсів у місцевому бюджеті. Питання формування місцевих бюджетів гірських населених пунктів пов'язане з адміністративною реформою, що має брати до уваги ознаки геодемографічного простору, з удосконаленням показників рейтингу розвитку регіонів з урахуванням їх географічних особливостей, приведення у відповідність з типологією євро регіонів показників інвестиційної привабливості, взаємозв'язку процесів регіональної диференціації з територіальним розподілом ресурсів та врахування цих зв'язків у системному підході до подолання регіональної асиметрії з метою стійкого економічного розвитку, міжрегіональної взаємодії на основі поєднання підходів нових економічних теорій – економічної географії та інституціональної економіки.

Набуття територіями зі спеціальним статусом окремих автономних прав у вирішенні фінансових питань щодо залучення додаткових фінансових ресурсів, тобто зростання відносної автономії таких адміністративно-територіальних одиниць, може супроводжуватися негативними ефектами та негативними тенденціями в процесі ухвалення рішень з питань фінансування, тому для їх подолання законодавчо встановлюються обов'язкові бюджетні процедури, які передбачають необхідність надання альтернативних пропозицій та їх урахування.

Тому сьогодні для України особливо актуально постає проблема вироблення дієвого механізму, який би визначав нові принципи формування місцевих бюджетів, особливо гірських територій, чітке розмежування функцій і повноважень усіх рівнів влади, а звідси – видатків кожного виду бюджету, і, що найголовніше, – доходів між різними ланками бюджетної системи.

Дослідженню проблеми формування і використання фінансових ресурсів на регіональному рівні присвячені наукові роботи відомих вітчизняних учених О.П.Кириленко, В.І.Кравченка, І.О.Луніної, І.Л.Сазонця, О.О.Сундової, І.Г.Ткачук, Ц.Г.Огонь, В.Я.Швеця, С.І.Юрія та ін.

Постановка завдання. Із збільшенням функцій і завдань органів місцевого самоврядування зріс тягар їх фінансових проблем, зокрема, пов'язаних із нечітким розподілом компетенцій між різними рівнями державної та місцевої влади, а також недостатнім обсягом фінансових ресурсів адміністративно-територіальних одиниць. Реалізація бюджетних прав органів місцевого самоврядування забезпечується не в повному обсязі, включаючи питання наповнення місцевих бюджетів. У зв'язку із скороченням частки власних доходів та збільшенням міжбюджетних трансфертів обмежуються бюджетні права базових органів місцевого самоврядування. У структурі трансфертів зростає частка субвенцій, що свідчить про активізацію ручного управління та зниження рівня прозорості при наповненні місцевих бюджетів. Наявність цих та інших проблем потребує стратегічних напрямів реформування процесу наповнення місцевих бюджетів відповідно до засад адміністративно-територіальної реформи в Україні.

Результати. В умовах ринкової економіки держава змушена активніше використовувати функцію перерозподілу фінансових ресурсів через фінансову систему для забезпечення соціальних гарантій населення, фінансування соціально-культурної сфери, оборони й управління, міжрегіональних і міждержавних зв'язків. Мобілізація фінансових ресурсів до бюджету стала однією з проблем, що вимагає додаткових заходів з акумулювання фінансових ресурсів для стабілізації економіки та переходу до її зростання.

Склад доходів місцевих бюджетів загалом, форми мобілізації ресурсів до місцевих бюджетів залежать від систем і методів господарювання, а також від завдань, що вирішуються суспільством у той чи інший період. Сукупність усіх видів доходів місцевих бюджетів, які формуються різними методами, і їх взаємозв'язок становлять сис-

Дмитровська В.С. Особливості наповнення місцевих бюджетів гірських територій
кальні, а й регулюючи завдання. стимулювати зростання виробництва й підвищення його ефективності, забезпечувати соціальний захист населення та розвиток соціальної сфери.

Формуванням складу й обсягів доходів бюджетів гірських територій, форм їх мобілізації до державного й місцевих бюджетів, як і доходів місцевих бюджетів у цілому, є відносини власності, рівень соціально-економічного розвитку національної економіки, обсяг бюджетних видатків.

Доходи місцевих бюджетів гірських територій створюються так само, як і доходи місцевих бюджетів України й складаються з податкових і неподаткових надходжень, доходів від операцій з капіталом, цільових фондів і трансфертів. Якщо проаналізувати структуру доходної частини місцевих бюджетів Івано-Франківської області та бюджетів її гірських територій, то видно, що основну питому вагу займають трансферти – від 61,8 до 70,2% по області та від 62,5 до 72,5% по гірських територіях, при цьому частка трансфертів по гірських територіях більша у 2009 році на 4,6 відсоткових пункти (максимальне значення) та у 2007 році – на 0,7 відсоткових пункти (мінімальне значення).

Таблиця 1

Структура доходів місцевих бюджетів Івано-Франківської області, у тому числі гірських територій, %

Доходи	2007 рік	2008 рік	2009 рік	2010 рік	8 місяців 2011 року
--------	----------	----------	----------	----------	---------------------

Податкові надходження	28,2	22,9	27,2	24,5	27,1
<i>у тому числі гірських територій</i>	<i>30,8</i>	<i>19,1</i>	<i>25,4</i>	<i>26,2</i>	<i>30,7</i>
Неподаткові надходження	3,9	4,1	4,3	4,0	3,6
<i>у тому числі гірських територій</i>	<i>1,1</i>	<i>3,5</i>	<i>1,7</i>	<i>1,3</i>	<i>0,9</i>
Доходи від операцій з капіталом	4,4	2,1	1,4	1,0	0,8
<i>у тому числі гірських територій</i>	<i>5,5</i>	<i>4,9</i>	<i>2,4</i>	<i>1,8</i>	<i>0,9</i>
Офіційні трансферти	61,8	70,2	65,8	69,7	68,5
<i>у тому числі гірських територій</i>	<i>62,5</i>	<i>72,5</i>	<i>70,4</i>	<i>70,5</i>	<i>67,4</i>
Цільові фонди	1,6	0,7	1,2	0,8	0,1
<i>у тому числі гірських територій</i>	<i>0,1</i>	<i>0,04</i>	<i>0,1</i>	<i>0,2</i>	<i>0,1</i>

Планування якісних і кількісних показників наповнення місцевих бюджетів відображає можливість органів місцевої влади своєчасно та в повному обсязі виконувати покладені на них функції й завдання. При формуванні бюджетів однією з важливих проблем – дотримання принципу соціальної справедливості розподілу наявних фінансових ресурсів. Частина фахівців фінансової сфери стверджує і віддає перевагу принципу бюджетної еквівалентності, коли місцеві бюджети зростають із збільшенням податків, частина – зростанню темпів виробництва й на їх основі одержаних додаткових доходів до бюджету. Ураховуючи принципи публічності та прозорості бюджетного процесу, звіти про виконання місцевих бюджетів повинні бути доступними та зрозумілими. Проте нині в офіційній звітності органів, які забезпечують виконання бюджету, що є інформаційною базою бюджетного планування, відсутній чіткий розподіл доходів на власні, закріплені, але ті, що беруться до уваги при визначенні міжбюджетних трансфертів. Відсутність таких даних ускладнює процес оцінки фінансової самостійності місцевих бюджетів.

З проведенням адміністративної реформи потреби місцевого самоврядування в бюджетних коштах зростатимуть, чим зумовлюється доцільність розширення бюджетних прав, особливо на місцевому рівні. Соціально-економічний розвиток держави вимагає пошуку нових підходів до визначення місця й ролі місцевих бюджетів, формування їх дохідної бази, зокрема, у депресивних гірських районах.

Формування фінансових ресурсів великою мірою залежить від масштабів ефективності господарського комплексу країни та її регіонів. Серед головних чинників, які безпосередньо визначають обсяги фінансових ресурсів, утворених на рівні регіонів, є:

- виробнича структура регіональних комплексів та їхня дохідність, що визначає обсяги податкової бази;
- відмінності між регіонами в рівнях соціально-економічного розвитку; ефективність використання місцевих ресурсів багатоцільового призначення (трудових, земельних, водних);
- рівень розвитку соціальної та виробничої інфраструктур сільської місцевості;
- рівень забруднення навколишнього середовища, що призводить до диференціації обсягів витрат у сфері надання державних і громадських послуг.

Наприклад, в Івано-Франківській області гірська місцевість займає понад 70% її території. Цим пояснюються специфіка виробництва, переважання в ньому випуску товарів з незначною часткою доданої вартості, отже, з нижчими якісними показниками господарювання. Розглядаючи питання розвитку гірської місцевості в контексті загальноєвропейських процесів, учені-економісти Європи дійшли висновку про нецільність поширення глобалізації на ці території. Гірські райони мають самобутню культуру, специфічні традиції не тільки в побуті, а й у сферах виробництва, тому під егідою Європейської Комісії з метою збереження унікальності цих територій проводиться альтернативна процесові глобалізації гірська політика. Якщо розглядати аналогічну політику щодо Українських Карпат, то стає очевидним, що на відносно невеликій території слід поєднувати різні за своєю спрямованістю стратегії економічного зростання.

Аналіз системи адміністративно-територіального устрою Івано-Франківської області через призму її раціональності й доцільності свідчить, що в основному на рівні районів і міст ці критерії витримуються. Станом на 1 січня 2011 року із 14 районів області 13, за винятком високогірного Верховинського, мають чисельність населення понад 50 тис. чол., Коломийський і Надвірнянський райони – понад 80 тис. чол., а Снятинський і Тисменицький – понад 100 тис. чол. За територією переважна більшість районів має площу 0,6; 0,9 тис. кв. км (9 із 14), а Верховинський, Долинський, Коломийський, Надвірнянський і Рожнятівський райони – понад 1 тис. кв. км. Що стосується принципу самодостатності, то, ураховуючи те, що область є дотаційною, а відповідно й переважна більшість її адміністративно-територіальних одиниць також дотаційні, можна вести мову тільки про соціальну самодостатність. За період існування нині діючої системи адміністративно-територіального устрою області (із середини 60-х років) уже склалася стійка мережа всіх установ: органів виконавчої влади й місцевого самоврядування, територіальних органів міністерств і відомств, установ соціальної сфери. Установилася й відповідна мережа інженерних, комунікаційних, транспортних мереж.

Дмитровська В.С. Особливості наповнення місцевих бюджетів гірських територій
Відна роль в ній належить промисловості. Її внесок у створення валової доданої вартості складає понад 24%. Частка Івано-Франківщини у валовій доданій вартості в промисловості держави становить 1,8%. У промисловості області спостерігається нарощування обсягів виробництва. За останні шість років (2003–2009) промислове виробництво зросло у 2,4 раза.

Промислове виробництво області відзначається різноманітністю видів діяльності. У 2010 р. у структурі реалізації майже 63,1% обсягів складала продукція добувної і переробної промисловості. У переробній промисловості провідні місця за обсягами реалізації належать підприємствам з виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів – 15,1%, хімічної й нафтохімічної промисловості – 9,2%, оброблення деревини та виробів з неї – 9,1%, з виробництва продуктів нафтопереробки – 6,7%, машинобудування – 2,1%, целюлозно-паперове виробництво – 3,1%.

В області статус гірських територій мають 238 населених пунктів, або 168 місцевих бюджетів, по 7 районах та двох містах обласного значення, зокрема: 23 бюджети з 33 у Богородчанському районі, 23 з 23 – у Верховинському, 27 із 32 – у Долинському, 10 із 51 – у Коломийському, 31 із 41 – у Косівському, 20 із 32 – у Надвірнянському, 24 з 29 – у Рожнятівському, 6 із 6 – у м. Яремче, 4 із 7 – у м. Болехів. Головним видом економічної діяльності тривалий час була лісова промисловість, тому її пріоритетний розвиток мав значний економічний зміст. Водночас протягом останнього десятиріччя лісовий сектор області зазнав численних і суттєвих змін. Кризовий стан економіки, реорганізація структури лісових підприємств, наслідки катастрофічних вітровалів у 90-х

роках, запровадження нової законодавчої та нормативної бази – усе це наклало відбиток на ведення лісового господарства.

Таблиця 2

**Аналіз показників економічного розвитку по гірських територіях
Івано-Франківської області за 2010 рік**

	Обсяг реалі- зованої продук- ції*	Отри- маний прибу- ток*	Сплаче- но до бюджету	У тому числі:		
				ПДФО	пода- ток на при- буток	єдиний пода- ток
Богородчанський	152 369,4	52 352,9	4 768,6	2 320,0	0,2	543,8
Верховинський	7 565,1	880,3	12 547,1	9 245,8	31,7	516,6
Долинський	798 381,2	34 749,4	33 531,5	16 041,4	3,3	1 617,9
Коломийський	166 754,4	35 233,1	3 046,9	1 164,5	-	398,3
Косівський	40 680,2	2 779,5	12 322,0	5 844,7	16,4	1 550,1
Надвірнянський	1 712 665,3	81 174,3	28 346,5	15 834,5	19,1	2 103,0
Рожнятівський	780 754,4	16 673,3	6 905,9	2 772,0	2,6	587,8
м. Болехів	102 663,9	3 760,7	8 420,6	5 575,5	11,2	517,6
м. Яремче	1 321,9	551,2	26 274,5	11 647,0	32,4	667,9
Разом по гірських територіях	3 763 155,8	225 375,2	136 163,6	70 445,4	116,9	8 503,0
Усього по області	13 137 942,3	1 196 890,5	1 466 366,6	859 574,2	1 990,3	43 524,7
Питома вага гірських усього по області, %	28,6	18,8	9,3	8,2	5,9	19,5

* Дані наведено в цілому по району.

Для всіх гірських територій є характерним те, що зниження обсягів переробної промисловості компенсується необґрунтовано великими масштабами експлуатації природних ресурсів та їх експортом без подальшої переробки на вітчизняних підприємствах. Отже, в обсязі реалізованої продукції добувної й переробної промисловості переважаючою залишається сировинна продукція – майже 80%.

Значною є частка сировинної продукції порівняно з іншими групами продукції, що виробляється в м. Болехів – 100%, м. Яремче – 100%, у Верховинському – 100%, Рожнятівському – 98,6%, Надвірнянському – 98,1%, Долинському – 96,9% районах.

Найнижча частка товарів широкого та тривалого використання в обсягах реалізованої продукції добувної й переробної промисловості у 2009 р. спостерігалася в Долинському, Надвірнянському та Рожнятівському районах (0,9–3,1%).

Аналіз фактичних даних свідчить, що попри всі негаразди вагому частку місцевого бюджету мають ті галузі, що розвинені в районах, які мають статус гірських по Івано-Франківській області. За рахунок цих районів у 2010 році одержано прибуток у розмірі 225 375,2 тис. грн (18,8% у загальній сумі по області), а обсяг реалізації становив 3 763 155,8 тис. грн (28,6%). Це, у свою чергу, сприяло наповненню дохідної частини бюджету цих районів за рахунок податку з доходів фізичних осіб, податку на прибуток, єдиного податку і підприємницьку діяльність.

Слід зауважити, що разом із визначеними пріоритетами окреслились і нові проблеми. Більшість підприємств, що зайнялися розвитком таких видів діяльності,

здійснюють їх неофіційно. Це, звичайно, загострює ще більше проблеми наповнення місцевих бюджетів, оскільки тіньовий сектор економіки податки не платить.

Так, якщо проаналізувати структуру доходної частини загального фонду бюджетів гірських територій за 2007–2010 роки та 8 місяців 2011 року, то бачимо, що основними джерелами доходів є податок з доходів фізичних осіб, плата за землю та єдиний податок на підприємницьку діяльність (табл. 3).

Таблиця 3

**Структура доходів загального фонду місцевих бюджетів
гірських територій Івано-Франківської області (млн грн)**

	2007 рік		2008 рік		2009 рік		2010 рік		8 місяців 2011 року	
	Факт	% у заг. сумі	Факт	% у заг. сумі	Факт	% у заг.	Факт	% у заг. сумі	Факт	% у заг. сумі
Податок з доходу фіз. осіб	49,2	63,2	61,5	60,6	59,0	60,9	70,4	59,5	52,9	63,1
Податок на при- буток п-тв комун. власн.	0,2	0,3	0,5	0,5	0,2	0,2	0,1	0,1	0,2	0,2
Плата за землю	12,1	15,6	15,1	14,9	15,6	16,1	25,0	21,1	22,2	26,5
Плата за торгов.	2,8	3,6	3,5	3,4	1,9	2,0	1,9	1,6		

Дмитровська В. С. Особливості наповнення місцевих бюджетів гірських територій

Продовж. табл. 3

Місцеві податки й збори	2,3	3,0	2,6	2,6	2,2	2,3	3,0	2,5	2,6	3,1
Єдиний податок	6,6	8,5	8,5	8,4	7,2	7,4	8,5	7,2		
Державне мито	1,0	1,3	1,3	1,3	1,3	1,3	1,3	1,1	0,9	1,1
Інші доходи заг. фонду	3,6	4,6	8,5	8,4	9,5	9,8	8,2	6,9	5,1	6,1
Разом доходів заг. фон- ду гірсь- ких тери- торій	77,8	100,0	101,5	100,0	96,9	100,0	118,4	100,0	83,9	100,0
Разом доходів заг. фон-	768,7		1 026,5		1 057,9		1 160,4		843,6	

ду бюджету області										
Частка гірських територій у бюджеті області, %	10,1		9,9		9,2		10,2		9,9	

У 2007 році частка цих податків складала 87,3% (відповідно – 63,2; 15,6 та 8,5%, у 2008 році – 83,8% (60,6; 15,1 та 8,4%), у 2009 році – 84,4% (60,9; 16,1 та 7,4%), у 2010 році – 87,8% (59,5; 21,1 та 7,2%). У 2011 році, у зв'язку зі змінами в Бюджетному кодексі, зокрема, у частині 100-відсоткового зарахування плати за землю до місцевих бюджетів і віднесення єдиного податку до доходів бюджету розвитку спеціального фонду, частка податку на доходи фізичних осіб та плати за землю складала 89,5% (63,1 та 26,1%), що більше, ніж у 2010 році, на 8,9 відсоткових пункти.

Частка місцевих податків і зборів коливалася від 2,3% (мінімальна) у 2009 році до 3,1% (максимальна) у 2011 році, плати за торговий патент від 1,6% (мінімальна) у 2010 році до 3,6% (максимальна) у 2007 році, державного мита від 1,1% (мінімальна) у 2011 та 2010 роках до 1,3% (максимальна) у 2007, 2008 та 2009 роках, податку на прибуток підприємств комунальної власності від 0,1% (мінімальна) у 2010 році до 0,5% (максимальна) у 2008 році. Це свідчить про те, що в гірських районах і містах області підприємці є здебільшого суб'єктами малого бізнесу, а отже, працюють на спрощеній системі оподаткування.

Загальна сума доходів щодо загального фонду гірських територій у 2007 році дорівнювала 77,8 млн грн, або 10,1% до обсягу бюджету області, у 2008 році – 101,5 млн грн, або 9,9%, у 2009 році – 96,9 млн грн (9,2%), у 2010 році – 118,4 млн грн (10,2%), за 8 місяців 2011 року – 83,9 млн грн (9,9%).

Такий обсяг доходів, звичайно, не забезпечує видаткової частини гірських населених пунктів. Тому виникає необхідність в одержанні дотацій з державного й обласного бюджетів. Яку суму коштів одержить кожен район, залежить, зокрема, від того, які фінансові ресурси мають державний і обласний бюджети.

У табл. 4 наведено динаміку доходів місцевих бюджетів гірських територій Івано-Франківської області й отриманих трансфертів: дотацій і субвенцій.

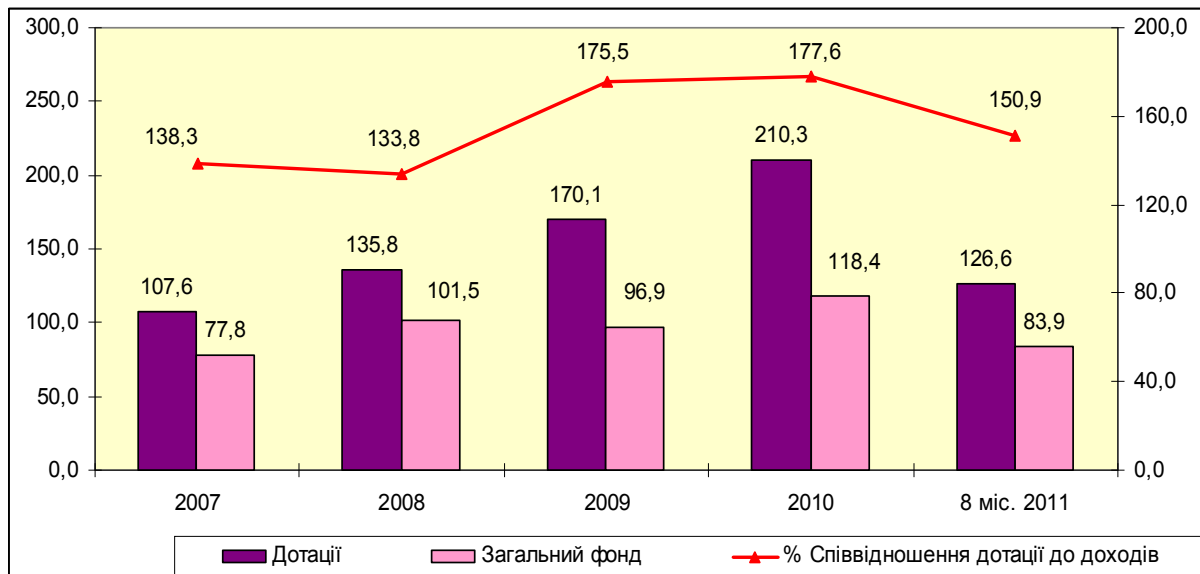
Таблиця 4

**Динаміка доходів місцевих бюджетів гірських територій
Івано-Франківської області (млн грн)**

Доходи	2007 рік	2008 рік	2009 рік	2010 рік	8 місяців 2011 року
Загальний фонд	77,8	101,5	96,9	118,4	83,9
Спеціальний фонд	19,8	45,2	14,3	17,7	15,0
Дотації	107,6	135,8	170,1	210,3	126,6
Субвенції	55,5	250,5	93,6	115,0	78,3
Разом по бюджетах гірських територій	260,7	533,0	374,9	461,4	303,8

Відношення обсягу дотації до доходів загального фонду, %	138,3	133,8	175,5	177,6	150,9
---	--------------	--------------	--------------	--------------	--------------

Так, дотації бюджетам гірських територій Івано-Франківщини у 2007–2010 роках і за 8 місяців 2011 року склали, відповідно, 107,6 млн грн, 135,8 млн грн, 170,1 млн грн, 210,3 млн грн та 126,6 млн грн, що перевищує суми доходів загального фонду, відповідно на, 38,3; 33,8; 75,5; 77,6 та 50,9%, (рис. 1). Крім цього, надавалися ще й субвенції на суму 55,5 млн грн, 250,5 млн грн, 93,6 млн грн, 115,0 млн грн та 78,3 млн грн.



Дмитровська В.С. Особливості наповнення місцевих бюджетів гірських територій
дотації по місцевих оюджетах гірських території івано-Франківської ооласті

Таким чином, загальні суми доходів із врахуванням трансфертів у 2007 році склали 260,7 млн грн, у 2008 році – 533,0 млн грн (+272,3 млн грн до 2007 року, в основному за рахунок субвенції з державного бюджету на ліквідацію наслідків стихійного лиха), у 2009 році – 374,9 млн грн, у 2010 році – 461,4 млн грн (+86,5 млн грн до 2009 року, переважно за рахунок збільшення трансфертів), за 8 місяців 2011 року – 303,8 млн грн.

При розподілі бюджетних коштів варто було б ураховувати специфіку цих районів, що, у свою чергу, закріплено Законом України “Про статус гірських населених пунктів в Україні”.

Особливості структури фінансових ресурсів із точки зору їх територіального розподілу та способів розміщення й використання залежать від економічної політики держави, а саме – від розподілу функцій між центром, регіоном і місцевими органами самоврядування. Загальне правило в розподілі функцій і ресурсів полягає в тому, що проблеми треба розв’язувати на рівні їхнього виникнення. Тому постає питання достатності фінансових ресурсів, переданих до органів місцевого самоврядування, та їх самостійності у вирішенні питань, пов’язаних із соціально-економічним розвитком території.

Висновки. Для досягнення оптимальної забезпеченості загальнодержавного та місцевих бюджетів і пропорційності між ними мають бути дотримані такі умови:

1. Єдність бюджету та державного плану економічного й соціального розвитку.
2. Забезпечення кожного бюджету стійкими доходами, які тісно пов’язані з економічною, соціальною й екологічною ситуацією регіону.
3. Збалансованість кожного бюджету незалежно від обсягів закріплених за ним

дохідних джерел.

4. Зацікавленість державних і місцевих органів влади в успішному виконанні планів загальнодержавних доходів (податкових і неподаткових) на території конкретного регіону.

5. Забезпечення рівномірності надходжень коштів й усунення будь-яких затримок через незбіг термінів здійснення видатків і отримання доходів.

Основною фінансовою базою місцевих органів влади є дохідні надходження до місцевих бюджетів, які закріплюють їхню економічну самостійність, активізують їхню господарську діяльність, дають змогу місцевим органам влади розвивати інфраструктуру на підвідомчій території, розширяти економічний потенціал регіону.

Тенденція, що склалася в регіонах, суперечить необхідності зростання ролі місцевих бюджетів і не відповідає потребам зміцнення місцевого самоврядування. Ігнорується бюджетна автономія регіональної влади й існує значна залежність дохідної частини регіональних і місцевих бюджетів від центру.

1. Диверсифікація доходів місцевих бюджетів / [Луніна І. О., Кириленко О. П., Лучка А. В. та ін.] ; за ред. І. О. Луніної ; НАН України, Ін-т екон. та прогноз. – К., 2010. – 320 с. : табл., рис.
2. Особливості формування дохідної частини місцевих бюджетів в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kraina.org.ua/ua/module/Budget_expenses/conception/496/.
3. Пилипів В. До питання про федералізацію України: проблеми забезпечення бюджетної самодостатності регіонів / В. Пилипів // Економіка України. – 2011. – № 3. – С. 26–34.
4. Свердан М. М. Формування доходів місцевих бюджетів в Україні: сучасні тенденції та можливості удосконалення / М. М. Свердан // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Науковий журнал. – 2009. – № 1. – С. 245–266.
5. Долішній М. І. Актуальні проблеми формування регіональної політики в Україні / М. І. Долішній // Регіональна економіка. – 2009. – № 3. – С. 9–17.

Рецензенти:

Ткачук І.Г. – доктор економічних наук, професор кафедри фінансів Прикарпатського національного університету ім. В.Стефаника;

Криховецька З.М. – кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів Прикарпатського національного університету ім. В.Стефаника.